

«Ελένη» του Ευριπίδη, Σκηνοθεσία Λεωνίδας Τσιριγκούλης

Σχόλιο Σάββας Μπακιρτζόγλου, Ψυχολόγος-Ψυχαναλυτής

Η αλληγορία της επιθυμίας μας για εκείνη

Ο Ισοκράτης σημειώνει ότι ο πόλεμος είναι συστατικός της ταυτότητας ενός λαού. Η Ελένη κατά τον Αττικό ρήτορα σημαίνει τον δεσμό ανάμεσα στους Έλληνες, είναι το τρόπαιο του θριάμβου της Ευρώπης ενάντια στην Ασία, *σύμβολο* του Έλληνα απέναντι στον βάρβαρο, φτιάχνει γλώσσα, ήπειρο, πολιτισμό : « *Δικαίως πιστεύουμε ότι η Ελένη είναι η αιτία ότι δεν είμαστε σκλάβοι των βαρβάρων. Χάρη σε αυτήν βρήκαμε τους Έλληνες συναινετικούς να κάνουν ενιαίο στράτευμα εναντίον των βαρβάρων...*» (Ισοκράτης IV).

Στην ευριπίδεια εκδοχή ανακύπτει μια πλοκή του διπλού. Είναι μια ιστορία *σύννεφου* και *φαντάσματος*, όπου συμπυκνώνεται η έξοχη αναλογία ανάμεσα στη γυναίκα και την *λέξη*, η σχέση ανάμεσα στη λέξη-σημαίνον και το *πράγμα*, διαμέσου του τεχνάσματος του διπλασιασμού, και της διπροσωπίας. Είναι για αυτό το *φάσμα* που ο πόλεμος διήρκεσε δέκα χρόνια, στο όνομά του δέκα χιλιάδες από τους άριστους των ανδρών έπεσαν, ενώ η Τροία, η πλέον ευημερούσα πόλη της Ασίας αποτεφρώθηκε ολοσχερώς.

Στην φαντασιοκοπία του έργου, το *πράγμα* καταλήγει να είναι λιγότερο αληθινό από την *λέξη*, καθώς προξενεί παρασάγγας μικρότερο επακολούθημα (κατ'αντιδιαστολή με την πλατωνική ιδέα, που καταδικάζει την τέχνη αποδίδοντας της τον μειωτικό χαρακτηρισμό της μίμησης): «*Το όνομα μπορεί παντού, το σώμα όχι*». Ο ποιητής Ευριπίδης, ανατόμος ψυχών στα άλλα κείμενά του, εδώ εμφανίζει επιδεξιότητα *ειδολοπλάστη*. Η «Ελένη» ως *είδωλο*, αληθινότερη από το πρόσωπο, από το *σώμα*: «*Και της νίκης το έπαθλο δεν ορίστηκα εγώ, το όνομά μου ορίστηκε*». Το κεντρικό πρόσωπο της Ελένης είναι, όπως η ίδια λέει, «*όχι εγώ, αλλά το όνομά μου*». Συναντάμε εδώ το πεδίο της γλώσσας όπου ο *λόγος*, ο *ήχος*, κυκλοφορεί και μεταδίδει ένα μήνυμα, μυεί, διαπαιδαγωγεί, οικοδομεί. Η εικόνα, το φάντασμα, το άγαλμα, καθίστανται πραγματικότερα από το *είδος*, από την *φόρμα*, ιδού η ατραπός *par excellence* της κατασκευής, του επινοήματος, του αιώνιου γυναικείου και της δύναμής του. Η ηρωίδα του έργου, ταυτόχρονα θύτης και θύμα, ενεργητική όσο και παθητική, ενσαρκώνει το διφορούμενο της γυναικείας σεξουαλικότητας. Η έννοια του *ειδώλου*, το *φάντασμα* της Ελένης θα ήταν η αλληγορία της *επιθυμίας* μας για εκείνην, η επιθυμία που εκείνη μας εμπνέει. Το πεπρωμένο όποιου την βλέπει είναι να κυριεύεται από ερωτική μανία και να κομίζει μαζί του, σαν ένα μενταγιόν στην τσέπη του, τον πόθο, που μοιραία τον ακολουθεί παντού σαν μια σκιά. Ο πόλεμος στην Τροία θυμίζει την μάχη ανάμεσα στην ομορφιά της σάρκας και αυτήν του πνεύματος.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι στα κίνητρα του δραματουργού σοβεί η πρόθεση *αποκατάστασης* της αθωότητας της ηρωίδας (στο παρελθόν την είχε ειρωνευτεί), σε βαθμό ώστε στην «καινούργια» ή στην «τελευταία» Ελένη του η έννοια του «*καλού καγαθού*» να είναι γένους θηλυκού και η επινόηση του *ειδώλου* να τίθεται στην υπηρεσία της *παλινωδίας*. Άλλωστε οι επανορθωτικές ορμές, η επιθυμία και η ικανότητα για αποκατάσταση του καλού αντικειμένου -εσωτερικού και εξωτερικού- θεωρούνται ως η κινητήρια δύναμη για κάθε καλλιτεχνική δημιουργία (M.Klein).

Ο ειρηνιστής Ευριπίδης το 412 π.Χ. με το έργο του μας δείχνει ότι οι πόλεμοι είναι νοσηροί και έχουν μάταιες αιτίες. Είναι για το είδωλο που οι Έλληνες πολέμησαν, στην Τροία δεν υπήρξε ποτέ, τίποτα! Το όνομα είναι *πνοή*, σημαίνουν, εμπεριέχον της ιστορίας, τα ονόματα έχουν δύναμη, κατισχύουν. Είναι το *όνομά* της (το μάταιο) που ο Μενέλαος επεδίωξε, είναι αυτό που κόμισε στον στόλο του, που έθεσε σε ασφαλή τόπο όταν προσάραξε. Η σύντροφος του κρεβατιού δεν ήταν παρά αγαλματίδιο από σύννεφο, όπως τα μικρά αναθήματα που οι άνθρωποι προσφέρουν στους θεούς. Η λέξη φτιάχνει το *πράγμα*, από αυτήν φτιάχνεται ο κόσμος, η Ελένη φτιάχνει την Ελλάδα, σημαίνει τον δεσμό ανάμεσα στους Έλληνες και το έπος.

Η χοϊκή Ελένη *αλλού* ήταν και *αλλού* την γύρευαν. Η αλήθεια δεν βρίσκεται ποτέ εκεί που την ψάχνουμε. Η πραγματική ζωή, η ενορμητική, είναι αλλού, ωστόσο άλλη ζούμε, αγωνιζόμενοι-αλλοίμονο- για το σαθρό της απείκασμα το οποίο τεχνηέντως καλλιεργείται και αήθως διασπείρεται από τους «θεούς» του ενεστώτος *lifestyle*. Το τελευταίο είναι η ζοφερή συνέπεια μιας άλλης *αρπαγής*. Αφορά στην υπεξαίρεση της μοναδικής και *Ωραίας Ιδιαιτερότητας* και *Ατομικότητας* του σύγχρονου ανθρώπου που ευχερώς και τυφλά υποκύπτει στο ομαδικό, ιδού η θυσία του εσώτερου εαυτού, η απόλυτη συμμόρφωση του Εγώ στο ψευδεπίγραφο και σαθρό συλλογικό, η έκπτωση του τόνου των ενστίκτων της ζωής που ασφυκτιούν χάριν της συστοιχίας με το έξωθεν. Είναι η σύρραξη *υπέρ* μιας κίβδηλης, πλουμιστής αλλά ανοργανωτικής ύπαρξης, που στοχεύει στην αρνητικοποίηση της ζωής, στο φάντασμά της.

Η Αρπαγή της Ωραίας Ελένης, *εκεί και τότε*, η πρόστυχη Αρπαγή των αξιών, της πολιτιστικής κληρονομιάς, της εθνικής μας ταυτότητας *εδώ και τώρα*. Ανέκαθεν το τέχνασμα του *διπλασιασμού* ήταν στρατευμένο στην υπηρεσία του *αποπροσανατολισμού*, για να συσκοτίζεται η αλήθεια της κοινωνικής και πολιτικής μας ζωής. Η *Ωραία Αφροδίτη*, με «σάρκα και οστά» στέκεται επί των ημερών μας μοναχική σε μια αίθουσα στο τμήμα Ελληνικών και Ρωμαϊκών Αρχαιοτήτων του Λούβρου. Το δάπεδο του μουσείου φθείρεται δυσανάλογα μπροστά της χρόνο με τον χρόνο ενώ την ίδια στιγμή, στα καθ'ημάς, καρεκλοκένταυροι γραφειοκράτες κοκορομαχούν εκ του ασφαλούς στα παράθυρα των καναλιών παρασύροντας το ανυποψίαστο κοινό στις φενάκες του.

Βιβλιογραφία

Cassin B. (2000). Voir Helene en toute femme. Sanofi-Synthelabo, Paris

Ευριπίδου «Ελένη» (2017), μετάφραση Τοπούζης Κώστας, για την παράσταση σε σκηνοθεσία Λ.Τσιριγκούλη («Σπίτι του ηθοποιού» 26- 27 Αυγούστου και Πολυχώρος «Αλεξάνδρεια» στις 9 - 10 Σεπτεμβρίου 2017).

Fuller P. (1988). Τέχνη και ψυχανάλυση. Νεφέλη, Αθήνα.

Μπακιρτζόγλου Σ. «Αφροδίτη για πάντα: η ψυχανάλυση για το άγαλμα της Αφροδίτης της Μήλου», <http://psychografimata.com/19841/afroditis-gia-panta-mia-psichanalitiki-matia-sto-agalma-tis-afroditis-tis-milou/>

http://www.epekeina.gr/a_files/2014/AphroditeWebRev.pdf